

Kur'ân Tercümelerinde İltifât Sanatının Çeviri Sorunu

Translation Problem of İltifât Art in Translation of Qur'ân

Haşim ÖZDAŞ

Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Dr. Research Assistant, Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Theology,
Department of Tafseer, Van / Turkey
hasimozdas@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4621-435X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Ocak / January 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Mart / March 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.29288/ilted.681329

Atıf / Citation: Özdaş, Haşim. "Kur'ân Tercümelerinde İltifât Sanatının Çeviri Sorunu / Translation Problem of İltifât Art in Translation of Qur'ân". *ilted: ilabiyat tetkikleri dergisi / journal of ilabiyat researches* 53 (Haziran / June 2020/1), 93-113.
doi: 10.29288/ilted.681329

İntihal: Bu makale, özel bir yazılımca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilabiyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Arapçada şahıs, zaman ve sayılar arasında geçiş yapılmaktadır. Bu üslup değişikliği, Arap dili ve edebiyatında iltifât sanatı olarak adlandırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de sıkça kullanılan bu üslup değişikliği, birçok Türkçe meâlde hedef dilin anlatım biçimi dikkate alınmadan tercüme edilmiştir. Bu da âyet çevirilerinin okuyucular tarafından yanlış veya tam anlaşılmasına yol açabilmektedir. Bu çalışmada iltifât üslubunun meâllerdeki tercüme sorunu ele alınmıştır. Türkçe hazırlanmış bütün meâlleri değerlendirmek bir makalenin sınırlarını aşacağından sözü edilen tercüme sorunu; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili tefsiri ile Süleyman Ateş'e ait Kur'an-ı Kerim Tefsiri adındaki eserlerde verilmiş olan meâllerin yanı sıra Halil Altuntaş ile Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim Meâli ve Mustafa Öztürk'ün Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri adlı çalışması üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İltifât, Meâl, Kaynak Dil, Hedef Dil.

Abstract

Transitions are made between subject pronouns, tenses and numbers in Arabic language. This style change is frequently used in the Holy Qur'an. Many Turkish translations of Holy Qur'an are made without taking the target language into consideration one of which is the style change called as iltifât in Arabic Language and Literature. As a result, this leads to the fact that the translations of verses cannot be completely understood by the readers. In this study, the iltifât style in translation problems in translations of Qur'an will be investigated. Since evaluating all Turkish translations of Qur'an will exceed the limit of a single article, the abovementioned translation problem will be tried to be studied with investigating the Turkish translations of the works such as the tafsir called as Hak Dini Kur'an Dili (The Truth [God]'s Religion Quran's language) by Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, and Kur'an-ı Kerim Tefsiri (Tafsir of Holy Qur'an) by Süleyman Ateş, and also Kur'an-ı Kerim Meali (Translation of the Holy Qur'an) by Halil Altuntaş and Muzaffer Şahin, and Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri (Holy Qur'an Translation, Meaning and Interpretation-Centred Translation) by Mustafa Öztürk.

Keywords: Tafsir, İltifât, Meaning, Source Language, Target Language.

Extended Summary

The word *iltifât* is used in the meaning of a person's changing his face from one direction to another in the dictionary. The above-mentioned word is used in Holy Qur'an in this meaning. As a term, *iltifât* is defined in two different ways as the periods before the science of rhetoric was not in stable and periods when it has gained stability. Late scholars have defined the concept of *iltifât* in the following way: It is the transition from one style to another, in other words, from the first singular pronouns as the speaker to second singular pronoun as the addressee and third singular pronoun as unknown and not present styles. In addition, it is mentioned that *iltifât* should consist of two sentences, and the pronoun should refer to the same person in both sentences as well. However, Zarkashî states that it is not necessary that *iltifât* consist of two sentences since they take place in Holy Qur'an. *İltifât* have been subjected to different classifications, taking into consideration the transitions between pronouns and times. For instance, al-Zamakhsharî based on the transition between pronouns. On the other hand, Ibn al-Aşîr, who defined the *iltifât* style as *al-Shajā'ah al-'Arabiyyah* (Braveness of Arabic Language), assessed the transition of verbs instead of each other within the context of *iltifât* as well. However, while early exegetes such as al-Farrâ, Abū 'Ubaydah, Akhfash al-Awsat and al-Nahhâs stated that there were such transitions in Arabic language by pointing this style and establishing examples from literary poets, latter exegetes such as al-Zamakhsharî, Ibn 'Atiyyah, Fakhraddin al-Râzî, Abū Ḥayyân, Abū al-Saûd, al-Âlûsî, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır and Ibn 'Âshûr, according to

the context of verses, mentioned different benefits of *iltifât* such as respect and courtesy, warning, specialization, caring, condemnation and reprehension. Transitions are made between subject pronouns, tenses and numbers in Arabic language. This style change is frequently used in the Holy Qur'an. Many Turkish translations of Holy Qur'an are made without taking the target language into consideration one of which is the style change called as *iltifât* in Arabic Language and Literature. As a result, this leads to the fact that the translations of verses cannot be completely understood by the readers. In this study, the *iltifât* style in translation problems in Qur'anic translations will be investigated. Since evaluating all Turkish translations of Qur'an will exceed the limit of a single manuscript, the above-mentioned translation problem will be tried to be studied with investigating the Turkish translations of the works such as the tafsir called as *Hak Dini Kur'an Dili* (The Truth [God]'s Religion Quran's language) by Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, and *Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (Tafsir of the Holy Qur'an) by Süleyman Ateş, and also *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Translation of the Holy Qur'an) by Halil Altuntaş and Muzaffer Şahin, and *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (Holy Qur'an Translation, Meaning and Interpretation Centred Translation) by Mustafa Öztürk. It is seen that Holy Qur'an is generally translated without taking *iltifât* style into account as common narration style in Turkish in the studies we have tackled with. This may lead to uncomplete understanding of the statements by the readers. It is possible to say that the most important motive that leads to the verses to be translated in this style as is they are frequently used in Turkish is the sensitivity shown to the Holy Qur'an verses. Also, as can be seen in this study, the main problem stems from the transition between persons. In general, no problem is seen in the translation of the verses where there are transitions apart from this issue. Although Elmalılı mentioned this style in the explanation of a number of verses, he did not reflect the issued to meaning of Qur'an that he wrote. However, it is seen that Mustafa Öztürk could not apply this issue to all examples, though he paid attention to this in his study about the meaning of Qur'an. As far as we know, there is no form of expression in Turkish in the form of *iltifât*, except for some poems written by the influence of Arab literature. Therefore, transitions between pronouns or tenses in Arabic may be foreign to the readers of meaning of Qur'an works. Thus, it is possible to say that giving meaning to the verses with the art of compliment as if they are used frequently in Turkish constitutes an obstacle to understanding the verses in a healthy way. As a result, we are of the opinion that it will be more convenient if this style is ignored as much as possible while translating and giving meaning to the verses which are mentioned in Holy Qur'an.

GİRİŞ

Bükmek ve doğru istikametten çevirmek anlamındaki l-f-t kökünden türeyen *iltifât* kelimesi sözlükte, kişinin yüzünü yöneldiği taraftan başka bir tarafa çevirmesi anlamında kullanılmaktadır.¹ Kur'an-ı Kerim'de² sözlük anlamında kullanılan bu kelime,³ terim olarak, Belâgat ilminin istikrar bulmadan önceki dönemleri ile istikrarlı bir yapıya kavuştuktan sonraki dönemlerinde farklı şekillerde tanımlanmıştır.⁴ Geç dönem Belâgat âlimlerine göre, *iltifât*: Bir üsluptan başka bir üsluba;⁵ mütekel-

¹ Ebû Hasan Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, "İft", *Mü'cemu mekâyisi'l-lüğa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harûn (Dârü'l-Fikr, 1979), 5/258.

² bk. el-Yûnus 10/78; el-Hûd 11/81; el-Hicr 15/65.

³ Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, "İft", *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvân 'Adnân Dâvûdî (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1423/2002), 743.

⁴ Geniş bilgi için bk. Mehmet Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği: İltifât* (Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2008), 29-75; Abdurrahman Özdemir, "Kadim Bir Söz Sanatı: İltifat ve Kur'an'da İltifat Örnekleri", *İslami İlimler Dergisi* 1/2 (2006), 152-156.

⁵ Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Kahire: Mektebetu Dârü't-Türâs, 1984), 3/314.

lim, muhatap ve gâib üsluplarının birinden diğerine geçiş yapmaktır.⁶ Ayrıca *iltifâtın* iki cümleden oluşmasının yanı sıra zamirin her iki cümlede de aynı kişiyi göstermesi gerektiğinden söz edilir.⁷ Fakat Zerkeşî (ö. 794/1392), Kur'ân-ı Kerim'de yer almasından hareketle iki cümleden oluşmalı şeklindeki şartın gerekli olmadığını belirtir.⁸

Öte yandan iltifât sözcüğünün ilk defa Basralı dil ve edebiyat âlimi Asmaî (ö. 216/831) tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir.⁹ Fakat onun işaret ettiği *iltifâtın*, kavram anlamıyla bir ilgisinin olmayıp, *istidrâd*¹⁰ diye isimlendirilen kavrama tekabül ettiği belirtilmektedir.¹¹ Ayrıca kaynaklarda *iltifât* üslubunun birçok faydasından söz edilmektedir.¹² Anlatımı canlı tutması ve dinleyicinin ilgisini uyandırması *iltifâtın* genel faydaları arasında gösterilmektedir.¹³ Buna mukabil İbnü'l-Esir (ö. 637/1239) ile İbn Kayyım el-Cevziyye'ye göre (ö. 751/1350), üsluplar arasında geçiş ifade eden *iltifâtı*, Arapçada böyle kullanılmasına veya sadece anlamı canlı tutma nedenine bağlamak doğru değildir.¹⁴

Ferrâ (ö. 207/822), Ebû 'Ubeyde (ö. 209/824 [?]), Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830 [?]) ve Nehhâs (ö. 338/950) gibi erken dönem müfessirler, tefsirlerinde bu üsluba işaret edip şiirlerden örnekler getirerek Arap kelimelerinde bu tür geçişlerin olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵ Bu da sözü edilen üslubun hicrî ikinci asırda bazıları için Kur'ân'ı anlamada bir engel teşkil ettiği hissini uyandırmaktadır. Bu nedenle geç dönem

⁶ Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Ḳur'ân*, thk. Ahmed b. Ali (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2006), 3/214.

⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, 3/218.

⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, 3/332.

⁹ Ebû Hilâl el-'Askerî Hasan b. Abdullah b. Sehl, *Kitâbü's-şinâ'ateyn el-kitâbe ve's-şir*, thk. Ali b. Muhammed el-Becâvî - Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, ts.), 407; Ebû Ali Hasan İbn Reşîk el-Kayravânî, *el-'Umde fi şinâ'ati's-şir ve naḳdih*, thk. en-Nebevî Abdülvâhid Şa'lân (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2000), 2/644.

¹⁰ İstidrâd: "Uzun olmaması kaydıyla şairin konu dışında başka bir şeyi anlatıp bir daha ana konuya dönmesidir." Bk. İbn Reşîk el-Kayravânî, *el-'Umde*, 2/629.

¹¹ Hasan Tabl, *Üslûbü'l-iltifâti fi'l-belâgati'l-Ḳur'âniyye* (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 1418/1998), 12.

¹² Zerkeşî, *el-Burhân*, 3/325-26.

¹³ Mahmûd b. Ömer ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an ḥaḳâiki ḡavâmiḍi't-tenzil ve 'uyûni'l-eḳâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Şeyh 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1998), 1/120.

¹⁴ Bk. Ziyâüddin Nasrullâh b. Muhammed İbnü'l-Esir, *el-Meselû's-sâir fi edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir*, thk. Ahmed el-Havfi - Bedevî Tababe (Kahire: Dâru Nahdati Mısır, ts.), 2/168-169; Zerkeşî, *el-Burhân*, 3/326.

¹⁵ Bk. Ebû Zekerîyya Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Ḳur'ân* (Beyrut: 'Alemü'l-Kütüb, 1403/1983), 1/54, 195, 2/219-221, 3/211-212, 252; Ma'mer b. Müsenna et-Teymî Ebû 'Ubeyde, *Mecâzü'l-Ḳur'ân*, thk. Fuat Sezgin (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, ts.), 1/9, 10-11, 22-23, 28, 67, 79, 108, 228, 142, 165-166, 252, 257, 272-273, 2/44-45, 79, 139, 152, 161, 195, 241; Ebû'l-Hasan Sa'id b. Mes'ade Ahfeş el-Evsat, *Me'âni'l-Ḳur'ân*, thk. Hüda Mahmûd Kara'a (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1411/1990), 1/133-135, 371; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *Me'âni'l-Ḳur'ânî'l-Kerim*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî (Mekke: Merkezi İhyâit-Türâsi'l-İslâmî, 1988), 1/65, 3/281.

müfessirler, âyetlerin bağlamına göre iltifâtın; saygı ve hürmet,¹⁶ uyarı, ihtisas, önemseme, kınama ve azarlama gibi farklı faydalarından söz etmişlerdir.¹⁷

İltifât sanatı bağlamında Türk edebiyatını, İslam sonrası Türk Edebiyatı ile Cumhuriyet sonrası Türk Edebiyatı şeklinde ele alan Mehmet Dağ, *iltifât* sanatının eski Türk Edebiyatı'nda yer aldığını; Cumhuriyet sonrasında ise bu sanata pek yer verilmediğini belirtmektedir.¹⁸ Klasik dönem edebiyat sanatlarına özgü pek fazla kaynak bulunmadığını ifade eden Dağ'a göre, Ahmet Cevdet Paşa'nın (ö. 1895) *Belâğat-ı Osmaniye*'si gibi kaynaklarda *iltifât* sanatına yer verilmemiş; Tahirülmevlevî (ö. 1951), Muallim Nâci (ö. 1893), Mehmet Kaya Bilgegil (ö. 1987), Ali Nihad Tarlan (ö. 1978) ve Hasan Aktaş'ın eserlerinde ise bu konu kısaca ele alınmıştır.¹⁹ *İltifât* sanatını, "Bedî'cilere göre sözü gâibden muhâtaba yahut muhâtabdan gâibe döndürmek san'atıdır" şeklinde tanımlayan Tahirülmevlevî, buna dair Şem'î (ö. 1011/1602-1603 [?]) ile Nefî'nin (ö. 1044/1635) şiirlerinden birer örnek vermektedir.²⁰ Herhangi bir örneğe yer vermeyen Muallim Nâci ise *Lügât-i Nâci* adlı sözlüğünde *iltifât* sanatını şöyle tanımlamaktadır: "Söz arasında gaybet, hitap, tekellüm üsluplarının birinden diğerine intikalden ibaret bir sanat-ı bedî'iyye."²¹ *İltifâtı* "Gönül alma. Bir konuyu anlatırken sözü o konu ile yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme sanatıdır." şeklinde tanımlayan Hasan Aktaş, *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar* adlı eserinde bu sanatı, eski ve çağdaş şiirlerden yaptığı alıntılarla örneklemeye çalışmıştır.²² Aktaş'ın yer verdiği tanım, Arap dili ve edebiyatındaki *iltifâtı* karşılamamaktadır. Bu nedenle verilen misallerin de *iltifât* için örneklik teşkil etmeyeceğini söylemek yanlış olmasa gerekir.²³ Bununla birlikte birçok nesir ile Füzülî'nin (ö. 963/1556), Recâizâde Mahmud Ekrem'in (ö. 1914), Mehmet Âkif Ersoy'un (ö. 1936) ve Abdülhak Hâmid Tarhan'ın (ö. 1937) farklı türlerdeki şiirlerinde *iltifât* sanatına dair örneklerin yer aldığı belirtilmektedir.²⁴

¹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/100.

¹⁷ Bk. Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzi, *Tefsîrül-kebir* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1401/1981), 1/255-256, 6/154, 13/113, 17/72-73, 20/73, 154, 25/144-145, 26/55-56, 29/96-97, 33/131; Muhammed b. Muhammed el-İmâdî Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'aklı's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.), 1/16, 76-77, 123, 188, 264, 2/218, 4/42, 81, 106, 128, 134, 5/119, 128, 196, 210, 276, 6/84, 104, 159, 293, 7/176, 208, 8/159; Zerkeşî, *el-Burhân*, 3/326-330; Muhammed Tahir İbn 'Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Darü't-Tunusiyye, 1984), 1/179, 582, 599, 2/106, 281, 314, 408, 3/233, 296-297, 301, 5/122, 6/140, 7/129, 133, 138, 364, 8/76, 193, 9/38, 141, 298, 10/36, 105, 256; Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektîği*, 122-140.

¹⁸ Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektîği*, 25.

¹⁹ Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektîği*, 26.

²⁰ Tahirülmevlevî, *Edebiyat Lügatı*, nşr. Kemâl Edib Kürkçüoğlu (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 63.

²¹ Muallim Nâci, *Lügât-i Nâci* (İstanbul, 1904), 108.

²² Bk. Hasan Aktaş, *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002), 108-112.

²³ Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektîği*, 27.

²⁴ Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektîği*, 28.

İltifât sanatı ile bağlantılı olarak manzum örnekler arasında İstiklal Marşı'nın ayrı bir yeri olduğu vurgulanmaktadır.²⁵ Şöyle ki, sözü edilen kıtaların birincisinde muhabata; ikinci kıtada, Hilâl'e hitap vardır. Üçüncü kıtada ise şair kendisine dönerek hitabı terk edip bir hikâye ve tasvire yönelmektedir.²⁶ Ayrıca şiirde muzâriden mâziye veya mâziden muzâriye dönüş yapma şeklinde zamanlar arası geçişlerin başarılı bir şekilde uygulandığı, dolayısıyla *iltifât* sanatının icra edildiği önemli üslup özelliklerini barındırdığı ifade edilmektedir.²⁷ Kanaatimizce, Şem'î ile Nef'î'nin yanı sıra İstiklal Marşı'nda *iltifât* sanatının uygulandığını söylemek isabetli görünmektedir. Zira Arap dili ve Edebiyatında üslup değişikliğinin *iltifât* sayılabilmesi için, anlatılan konunun yani öznenin aynı olması gerekir. Fakat mevzubahis edilen şiirlerde farklı konulardan söz edilmiştir. Ayrıca "lafızdan çok manaya ait kabul edilen bu sanatın umumiyetle manzum örneklerde kendini göstermesi Türk edebiyatına ait bir özellik sayılabilir"²⁸ iddiasının aksine, Türk Edebiyatı'nda görünen *iltifât* sanatı örneklerinin, Arap Belâgatı'nın tesiriyle uygulandığını söylemek daha tutarlı görünmektedir.²⁹

Kur'ân-ı Kerim'de sıkça kullanılan *iltifât* üslubu, birçok meâlde hedef dilin, yani Türkçenin yaygın anlatım biçimi dikkate alınmadan tercüme edilmektedir. Bu da âyet çevirilerinin okuyucular tarafından yanlış veya tam olarak anlaşılmasına yol açabilmektedir. Çalışmamızda ele alacağımız bu tercüme sorununa dair örnekler Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Süleyman Ateş, Halil Altuntaş ile Muzaffer Şahin ve Mustafa Öztürk'ün meâl çalışmasından verilecektir. Elmalılı ile Öztürk'ün tefsir/meâl çalışmalarında *iltifât* üslubuna işaret etmeleri, bu seçimimizde etkili olmuştur. Diğer iki çalışma ise örnek kabilinden seçilmiştir.

1. KUR'ÂN-I KERİM'DE İLTİFÂT TÜRLERİ

İltifât, Belâgat ilminde zamirler ve zamanlar arası geçişler vs. dikkate alınarak farklı tasniflere tabi tutulmuştur.³⁰ Zamirler arasındaki geçişi esas alan Zemahşeri'nin (ö. 538/1144)³¹ tasnifini takip eden Zerkeşi ve Süyûtî (ö. 911/1505) gibi âlimler,³² *iltifâtı* aşağıda verildiği şekilde altı kısımda ele almışlardır:

²⁵ İsmail Durmuş, "İltifât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000), 22/153.

²⁶ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007), 205.

²⁷ Dağ, *Kur'ân'da Üslup Diyalektiği*, 28.

²⁸ Durmuş, "İltifât", 22/153.

²⁹ Dağ, *Kur'ân'da Üslup Diyalektiği*, 28.

³⁰ Bk. Dağ, *Kur'ân'da Üslup Diyalektiği*, 141-158.

³¹ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 1/118-119.

³² Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/315-322; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/215-217.

1. Mütেকellimden Muhataba Geçiş

Birinci şahıs olarak bahsedilen bir kimseden ikinci şahıs olarak söz edilmeye devam edilmesidir. Yâsîn 22, 25 ve En'âm 71-72. âyetlerin³³ yanı sıra A'râf 55, Kehf 82, Hacc 77 ve Sebe' 15. âyetlerde de bu türden bir geçişin olduğu belirtilmektedir.³⁴

2. Mütেকellimden Gâibe Geçiş

Birinci şahıs olarak bahsedilen bir kimseden üçüncü şahıs olarak söz edilmeye devam edilmesidir. A'râf 158, Duhân 5-6, Feth 1-2, Kevser 1-2. âyetlerde mütেকellimden gâibe bir geçişin olduğu ifade edilmektedir.³⁵ Kur'an-ı Kerim'de bu çeşidin yaklaşık 100 âyette bulunduğu belirtilmektedir.³⁶

3. Muhaptan Mütekellime Geçiş

İkinci şahıs olarak bahsedilen bir kimseden birinci şahıs olarak söz edilmeye devam edilmesidir. Bazıları, Yûnus 21 ve Tâhâ 72-73. âyetleri buna örnek olarak vermişlerdir. Fakat zamirler arasındaki geçişlerin *iltifât* sayılabilmesi için her iki cümlenin aynı şahıstan söz ediyor olması gerekir. Bu nedenle Zerkeşi ile Süyûtî, ilgili âyetlerin *iltifât* kapsamında değerlendirmenin sorunlu olduğuna işaret etmişlerdir.³⁷

4. Muhaptan Gâibe Geçiş

İkinci şahıs olarak bahsedilen kimseden üçüncü şahıs olarak söz edilmeye devam edilmesidir. Yûnus 22, A'râf 158, Enbiyâ 92-93, Rûm 29, Zuhruf 71 ve Hucurât 7. âyetlerde bu türden bir geçişin söz konusu olduğu ifade edilmektedir.³⁸ Bu *iltifât* çeşidinin Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık 30 kadar örneği bulunduğu belirtilmektedir.³⁹

5. Gâibden Mütekellime Geçiş

Üçüncü şahıs olarak bahsedilen kimseden birinci şahıs olarak söz edilmeye devam edilmesidir. İsrâ 1, Fâtır 9, 27 ve Fussilet 12. âyetlerde bu türden bir geçiş söz konusudur.⁴⁰ Kur'an-ı Kerim'de yaygın olarak kullanılan bu türün yaklaşık 140 örneği bulunduğu ifade edilmektedir.⁴¹

6. Gâibden Muhataba Geçiş

Üçüncü şahıs olarak bahsedilen kimseden ikinci şahıs olarak söz edilmeye devam edilmesidir. Bu iltifâtın en güzel örneği, Fatıha sûresi 4-5. âyetlerde bulunmak-

³³ İbnü'l-Esir, *el-Meşelû's-sâir*, 2/173; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/215.

³⁴ Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/316; ayrıca bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 217-218.

³⁵ Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/317; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/215.

³⁶ Bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 215.

³⁷ Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/317; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/216; ayrıca bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 213-214.

³⁸ İbnü'l-Esir, *el-Meşelû's-sâir*, 2/177-178; Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/318-319; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/216.

³⁹ Bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 211.

⁴⁰ Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/319; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/217.

⁴¹ Bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 208.

tadır.⁴² En'âm 6, Meryem 88-89, İnsân 21-22 ve Ahzâb 50. âyetlerde gâibden muhabata geçiş vardır.⁴³ Bunun gibi Kıyâme 33. âyette de gâibden muhabata geçiş söz konusudur. Kısaca Kur'an-ı Kerim'de bu *iltifât* türünden 60 civarında örneğin bulunduğu ifade edilmektedir.⁴⁴

Yukarıda ifade edilen tasnife karşın iltifât üslubunu, beyan ilminin özeti görüp eş-Şecâ'atü'l-'Arabîyye şeklinde niteleyen⁴⁵ İbnü'l-Esîr, zamirler arasındaki geçişin yanı sıra,⁴⁶ fiillerin birbirinin yerine kullanılmasını da *iltifât* kapsamında değerlendirmiştir. Fiiller arasındaki geçiş, birçok şekilde olabilmektedir. Şöyle ki, mâzi veya muzâri fiillerinden emir kipine geçilmesi şeklinde olabileceği gibi, mâzi fiilin muzâri yerine kullanılması veya tam tersi şeklinde de olabilmektedir.⁴⁷

1. Mâziden Muzâriye Geçiş

Geçmiş zaman kalıbıyla başlayan kelamın bir yerinde üslubun şimdiki zaman kalıbına geçmesidir. Bu geçişle fiilin önemine ve süreklilik arz ettiğine işaret edildiği gibi, anlatıma canlılık verdiği ve dinleyicinin ilgisini çektiği belirtilmektedir.⁴⁸

2. Muzâriden Mâziye Geçiş

Şimdiki zaman ile gelecek zamanı kapsayan muzâri fiiliyle başlayan bir kelimde mâzi kalıbına geçilmesidir.⁴⁹

Son olarak, tekilden tesniye⁵⁰ veya çoğul⁵¹ kalıbına geçişin yanı sıra, tesniyeden tekile⁵² veya çoğula⁵³ ve çoğuldan tekile⁵⁴ veya tesniyeye⁵⁵ geçişi,⁵⁶ ayrıca müzekker

⁴² Bk. Ebü'l-Feth Osman İbn Cinnî, *el-Mühteşeb*, thk. Ali en-Necdi Nâsif v.d. (Kahire: Dâru Sezgin, 1406/1986), 1/146.

⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Meslü's-sâir*, 2/170-172; Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/322-324; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/217.

⁴⁴ Bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 205.

⁴⁵ İbn Cinnî (ö. 392/1002), bu terkibi, hazf, ziyade, takdim-tehir ve tahrif gibi konuların yanı sıra el-hamlu 'ala'l-manâ diye tabir ettiği bazı iltifât çeşitlerini ifade etmek için kullanmıştır. Bk. Ebü'l-Feth Osman İbn Cinnî, *el-Haşâiş*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 2/360-441; a.mlf., *el-Mühteşeb*, 1/145. İbn Cinnî'nin bu terkibi sadece iltifât sanatı ile sınırlandırmadığını belirten Mehmet Dağ'a göre, İbnü'l-Esîr'in iltifât sanatını bu isimle isimlendirdiğini söylemek doğru değildir. Ona göre, daha sonraki âlimler, İbn Cinnî'nin eserlerini incelemek yerine doğrudan İbnü'l-Esîr'den naklettikleri için bu hataya düşmüşlerdir. Bk. Dağ, *Kur'an'da Üslûp Diyalektiği*, 97-98.

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Meslü's-sâir*, 2/167-168.

⁴⁷ Bk. İbnü'l-Esîr, *el-Meslü's-sâir*, 2/179-186; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/219.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Meslü's-sâir*, 2/181; İsmail Durmuş, "İltifât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000), 22/153.

⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Meslü's-sâir*, 2/185.

⁵⁰ el-Yûnus 10/78.

⁵¹ et-Talâk 65/1.

⁵² et-Tâhâ 20/49, 117.

⁵³ el-Yûnus 10/87.

⁵⁴ el-Yûnus 10/87.

⁵⁵ er-Rahmân 55/32-34.

⁵⁶ Bk. Zerkeşi, *el-Burhân*, 3/334-337; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/218-219.

bir lafız ile ifade edilen bir anlamı sözün devamında müennes bir lafızla ifade edilmesini de *iltifât* türleri arasında değerlendirenler olmuştur.⁵⁷

2. İLTİFÂT SANATININ MEÂLLERDEKİ TERCÜME SORUNU

Açıklamak anlamındaki r-c-m⁵⁸ kökünden türeyen tercüme kelimesi, şöyle tarif edilmektedir: *Bir sözün anlamını diğer bir dilde eşdeğer bir sözle aynen ifade etmektedir.*⁵⁹ Buna göre, tercüme, tek bir dil üzerinden gerçekleştirilen bir faaliyet değil, kaynak dil ile hedef dil arasında ortaklaşa gerçekleştirilen bir çabanın ürünüdür. Dolayısıyla tercümede kaynak dil olan Arapça'yı iyi derecede bilip özelliklerine dikkat etmek gerektiği gibi, hedef dil olan Türkçe'yi de iyi derecede bilip anlatım tarzına riayet etmek gerekir.⁶⁰ İşaret edilen bu husus, birçok meâlde göz ardı edilmiş ve hedef dil, kaynak dilin ifade hâkimiyeti altında şekillendirilmiştir. Bunu en belirgin şekilde *iltifât* sanatının geçtiği âyetlerin çevirilerinde görmek mümkündür.

2.1. Zamirler Arasındaki Geçişlere Dair Bazı Örnekler

Bu başlık altında bazı âyet meâlleri üzerinden ilgili üslubun tercüme sorununa dikkat çekmeye çalışacağız.

Birinci Örnek Bakara Sûresi 253. Âyet:

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ...

Âyetin *üstün kıldık* anlamındaki فَضَّلْنَا fiilinde Allah'tan birinci şahıs; *konuştu* anlamındaki كَلَّمَ ile *yükseltti* anlamındaki رَفَعَ fiillerinde üçüncü şahıs; âyetin devamındaki *verdik* anlamındaki آتَيْنَا ile *onu destekledik* anlamındaki أَيَّدْنَاهُ fiillerinde ise yine birinci şahıs olarak söz edilmektedir.⁶¹ Bu âyet, incelediğimiz çalışmalarda şöyle tercüme edilmiştir:

Elmalılı: "O işaret olunan resuller yok mu, biz onların bazısını, bazısından üstün kıldık. İçlerinden kimi var ki Allah, kendisiyle konuştu, bazısını da derecelerle daha yükseklere çıkardı. Biz Meryem oğlu İsa'ya da o delilleri verdik ve kendisini Ruh'u'l-Kudüs (Cebrail) ile kuvvetlendirdik."⁶²

Ateş: "İşte o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık. Allah onlardan kimiyile konuştu, kimini de derecelerle yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve onu Ruh'ül-Kudüs ile destekledik."⁶³

⁵⁷ Durmuş, "İltifât", 22/153.

⁵⁸ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "rcm", *Lisânü'l-'Arab* (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, ts.), 18/1603.

⁵⁹ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri - 'Aziz Kur'an' ve 'İnsanlığa Son Çağrı' Örneği-* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 39-40.

⁶⁰ Gıyasettin Arslan, "Türkçe Kur'an Meâllerinde Kaynak Dilin Egemenliği Sorunu (Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin Örneği)", *Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir)* 1 (2007), 475.

⁶¹ Bk. Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-mühîd*, thk. 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993), 2/282-283.

⁶² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (Azim Dağıtım, ts.), 2/147; el-Bakara 2/253.

⁶³ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (Milliyet, 1995), 1/358; el-Bakara 2/253.

Altuntaş - Şahin: “İşte peygamberler! Biz onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir. Meryemoğlu İsa'ya ise açık deliller verdik ve onu Ruh'u'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik.”⁶⁴

Öztürk: “İşte onlar bizim gönderdiğimiz peygamberlerdir. Biz onlara birbirlerinden farklı özellikler verdik. Nitekim Allah kimi peygamberle bizzat konuştu, kimi peygambere de yüksek manevi mertebeler bahşetti. Biz, Meryem oğlu İsa'ya mucizeler verdik ve onu Ruhu'l-Kudüs'le (Cebrail) destekledik.”⁶⁵

Altı çizili ifadelerde görüldüğü üzere âyet, bu üslup tarzı Türkçede de yaygın olarak kullanılıyormuş gibi tercüme edilmiştir. Yukarıda verilen tercüme, okuyucu tarafından anlaşılma ile birlikte وَرَفَعَ بَعْضُهُمْ دَرَجَاتٍ ibaresinin dışında kalan ifadelerin kime ait olduğu hususunda bir tereddüde yol açabilmektedir. Bu nedenle ilgili âyeti şu meâl örneğinde olduğu gibi üçüncü şahıs zamiri şeklinde çevirmek, Türkçedeki yaygın anlatıma uygun olmanın yanı sıra okuyucular tarafından daha anlaşılır olacağını söylemek mümkündür: “Allah, bu elçilerden kimini kimine üstün kıldı. Kimiyle konuştu, kimini birkaç basamak yükseltti. Meryem'in oğlu İsa'ya da açık belgeler verdi ve onu Kutsal Ruh ile destekledi.”⁶⁶ Ayrıca ilgili âyeti, birinci şahıs zamiriyle de tercüme etmek mümkündür: “Biz, bu elçilerden kimini kimine üstün kıldık. Kimiyle konuştuk, kimini birkaç basamak yükselttik. Meryem'in oğlu İsa'ya da açık belgeler verdik ve onu Kutsal Ruh ile destekledik.”⁶⁷

İncelediğimiz meâllerde *iltifât* üslubundan kaynaklanan bu tercüme sorununu Âl-i İmrân 56-57 ile Feth 1-2. âyetlerin tercümelerinde de görmek mümkündür.

İkinci Örnek İsrâ Sûresi 1. Âyet:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Altı çizili ifadelerde hitap, üçüncü şahıs olan *gece yürüttü* anlamındaki *أَسْرَى* dan; *bereketli kıldığımız* *بَارَكْنَا* ile *ona âyetlerimizi gösterelim diye* *لِنُرِيَهُ* fiillerinde birinci şahsa; son kısmında ise *gâibe dönüşmektedir*.⁶⁸ Ayrıca birinci şahsa geçişin tazim;⁶⁹ son bölümdeki *هُوَ* ile yapılan *iltifâtın* *عَبْدِهِ* ibaresine mutabık olsun diye yapıldığı belirtilmektedir.⁷⁰ Bu âyet, incelediğimiz çalışmalarda şöyle tercüme edilmiştir:

⁶⁴ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), el-Bakara 2/253.

⁶⁵ *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, çev. Mustafa Öztürk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016); el-Bakara 2/253.

⁶⁶ *Süleymaniye Vakfı Meali*, 04 Şubat 2020, el-Bakara 2/253.

⁶⁷ Bu meâl önerisi, tarafımızdan yapılmıştır.

⁶⁸ Zemaşşeri, *el-Keşşâf*, 3/493; Râzî, *Tefsîrül-kebir*, 20/154.

⁶⁹ Ebüssüüd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 5/155.

⁷⁰ Mahmûd b. Abdullah el-Âlûsî, *Rûhü'l-me'âni fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Meğâni* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.), 15/13; ayrıca bk. İbn 'Âşûr, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 15/21-22.

Elmalılı: “Kulu Muhammed’i geceleyin, Mescid-i Haram’dan kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla gören O’dur.”⁷¹

Ateş: “Eksiklikten uzaktır O ki gecenin bir vaktinde kulunu, Mescid-i Harâm’dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya yürüttü. Tâ ki âyetlerimizden bir kısmın, ona gösterelim. Gerçekten O, işitendir, görendir.”⁷²

Altuntaş - Şahin: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”⁷³

Öztürk: “Bir gece vakti kulu Muhammed’i Mescid-i Haram’dan (Cirane mevkiindeki) en uzak mescide götüren Allah yüceler yücesidir. Biz o mescidin çevresini mübarek kıldık ve bu gece yolculuğunu Muhammed’e bir kısım âyetlerimizi/nimetlerimizi göstermek için yaptık. Şüphesiz Allah her şeyi işitir, her şeyi görür.”⁷⁴

Âyetin Arapça ibaresinde yer alan üslup değişikliği, yukarıdaki meâllerde de görülmektedir. Elmalılı, bu değişikliğin nedenine dair açıklamalarda bulunmasına⁷⁵ rağmen bunu meâline yansıtmamıştır. Birçok âyette yer alan *iltifât* sanatının Türkçeye aktarımının problemlili olduğuna işaret eden Öztürk ise, İsrâ sûresi 1. âyetin meâlinde -manayı bozmamakla birlikte- nahiv kurallarına kısmen aykırı bir şekilde çevirdiğini belirtmiştir.⁷⁶ Diğer bir ifadeyle Öztürk, âyette Allah’tan hem O hem de Biz diye söz edildiği için âyeti iki ayrı cümle olarak tercüme etmiştir.⁷⁷

Kanaatimizce bu tür cümleleri, iki ayrı cümle şeklinde çevirmek sorunu ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü birinci cümlede, Arapçada olduğu gibi Türkçesinde gâib kalıbı kullanılmış; ikinci cümlede de yine Arapçasında olduğu gibi, birinci şahıs zamiri kullanılmıştır. Dolayısıyla aşağıda verildiği gibi bütün zamirleri üçüncü şahıs olarak tercüme etmenin daha isabetli olacağını söylemek mümkündür: “Bir kısım âyetlerini göstermek için kulunu bir gecede Mescid-i Haram’dan alıp, çevresini bereketli kıldığı en uzak mescide (el-Mescidü’l-Aksâ’ya) götüren Allah, eksikliklerden uzaktır. O her şeyi işitir ve her şeyi görür.”⁷⁸

Mâide 12, En’âm 99, A’râf 57, Yûsuf 9, Tâhâ 53, Fâtır 9 ve Fussilet 12. âyetlerinde de *iltifât* sanatından dolayı aynı tercüme sorunundan söz etmek mümkündür.

Üçüncü Örnek Meryem Sûresi 88-89. Âyetler:

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا

⁷¹ el-İsrâ 17/1.

⁷² el-İsrâ 17/1.

⁷³ el-İsrâ 17/1.

⁷⁴ el-İsrâ 17/1.

⁷⁵ Bk. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/276, 283.

⁷⁶ Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 27.

⁷⁷ Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 323.

⁷⁸ Bu meâl önerisi, tarafımızdan yapılmıştır.

Tefsir kaynaklarında Meryem 88. âyette üçüncü şahıs olarak ifadesini bulan “*Rahman çocuk edindi*” *dediler.*” sözü, Allah’a çocuk isnat eden bazı Yahudi, Hristiyan ve müşrik Araplara ait olduğu belirtilmektedir. Devamındaki âyette ise gâibden muhabata geçiş yapılarak bu çirkin iddiaları yüzlerine vurulmaktadır.⁷⁹ İncelediğimiz meâllerde bu âyet şöyle tercüme edilmiştir:

Elmalılı: “(Yahudilerle hıristiyanlar) “*Rahman, çocuk edindi*” *dediler.* Yemin olsun ki, siz çok çirkin bir şey *söylediniz.*”⁸⁰

Ateş: “*Rahmân çocuk edindi*” *dediler.* Andolsun ki, “Siz pek kötü bir cür’ette *bulundunuz!*”⁸¹

Altuntaş - Şahin: “Onlar, “*Rahmân çocuk edindi*” *dediler.* Andolsun siz çok çirkin bir şey ortaya *attınız.*”⁸²

Öztürk: “O kâfirler, “*Rahman çocuk edindi.*” *dediler.* (Bilin ki) siz böyle söylemekle gerçekten çok çirkin bir iftirada *bulundunuz.*”⁸³

Altı çizili ifadelerde görüldüğü üzere âyette var olan gâibden muhabata geçiş, incelediğimiz çalışmaların tamamında aynen tercüme edilmiştir. Öte yandan Öztürk’ün meâlinde, parantez içinde (Bilin ki) şeklinde bir ifadeyle cümleye başlanmıştır. Bunu da âyette yer alan üslup değişikliğini Türkçeye daha uygun ifadelerle aktarmak isteğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim tefsir kaynaklarında belirtildiğine göre bazıları, âyette *قُلْ لَهُمْ*, yani *onlara de ki* ibaresinin mukadder olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, ikinci âyette *iltifât* söz konusu değildir.⁸⁴ Ancak bu durumda ilgili ifadeyi parantez dışında yazmak gerektiği söylenebilir. Bu nedenle Meryem sûresi 89. âyette yer alan *جَنَّتُمْ* fiilini *söylediniz*, *bulundunuz* ve *attınız* muhatap şeklinde değil; şu meâl örneğinde olduğu gibi üçüncü şahıs kipi olarak tercüme etmenin daha isabetli olacağını söylemek mümkündür: “*Rahman çocuk edindi*” *dediler.* Gerçekten çok çirkin bir söz *söylediler.*”⁸⁵

Dördüncü Örnek Zuhruf Sûresi 71. Âyet:

بُطَافٌ عَلَيْهِمْ بِصَاحِبٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَوِيهِ الْأَنْفُسُ وتَلَدُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Zuhruf 70. âyette cennete girecek muttakilere, *siz ve eşleriniz* anlamındaki *أَنْتُمْ* şeklinde ikinci şahıs olarak hitap edilmektedir. Aynı sûrenin 71. âyetinde ise *عَلَيْهِمْ* diye üçüncü şahsa geçiş yapılmaktadır. İlgili âyetin son kısmında hitap,

⁷⁹ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-mühîd*, 6/205; Ebüssüüd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 5/2828; Âlûsi, *Rûhü'l-me'âni*, 16/139; İbn 'Âşûr, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 16/169-170.

⁸⁰ el-Meryem 19/88-89.

⁸¹ el-Meryem 19/88-89.

⁸² el-Meryem 19/88-89.

⁸³ el-Meryem 19/88-89.

⁸⁴ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib İbn 'Atıyye, *el-Müharrarü'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 4/33; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-mühîd*, 6/205; Âlûsi, *Rûhü'l-me'âni*, 16/139.

⁸⁵ *Süleymaniye Vakfı Meâli*, el-Meryem 19/88-89.

muhatap üslubuna dönüşmekte⁸⁶ ve 72-73. âyetlerde de bu üsluba devam edilmektedir.⁸⁷ Bu âyet, incelediğimiz çalışmalarda şöyle tercüme edilmiştir:

Elmalılı: “Onların etrafında yiyecek ve içecekler altın tepsiler ve kadehlerle dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır. Siz orada ebedi olarak kalacaksınız.”⁸⁸

Ateş: “Onların önünde altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların çektiği, gözlerin hoşlandığı her şey var! Ve siz orada ebedi kalacaksınız.”⁸⁹

Altuntaş - Şahin: “Onlar için altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Canlarının istediği ve gözlerin hoşlandığı her şey oradadır. Siz orada ebedi olarak kalacaksınız.”⁹⁰

Öztürk: “Cennette onlara altın tepsiler ve kadehlerle ikramda bulunulacak. Orada canlarının çektiği her nimet, gözlerin hoş gelen her güzellik mevcut olacak. (Ey Müminler!) İşte siz orada temelli kalacaksınız.”⁹¹

İncelediğimiz çalışmalarda Zuhruf sûresi 71. âyette yer alan muhataptan gâibe geçiş, olduğu gibi meâllere yansıtılmıştır. “Size eşlik edenlerle birlikte Cennet’e girin”⁹² cümlesinden sonra, 71. âyeti yukarıdaki gibi tercüme etmek, ilgili ifadenin farklı kişilerden söz ettiği izlenimini vermektedir. Bu nedenle ilgili âyetlerin tamamını ya gâib ya da şu meâl çalışmasında olduğu gibi muhatap formunda tercüme etmek daha isabetli olacaktır: “Çevrenizde altın tepsiler ve testiler dolaştırılacak, canınızın çektiği, gözlerinizin görmek istediği ne varsa hepsi oradadır. Siz orada ölümsüz olacaksınız.”⁹³

Beşinci Örnek Abese Sûresi 1-2. Âyetler:

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٗ يَزَكَّىٰ

Bu âyetin sebab-i nüzûlü bağlamında nakledilen rivayetlerden,⁹⁴ *yüzünü ekşitti* anlamındaki عَبَسَ ile *sırtını döndü* anlamındaki تَوَلَّى fiillerindeki zamirlerin Hz. Peygamber’i gösterdiği anlaşılmaktadır. İkinci âyette üslubun gâibden muhataba geçmesi de bunu teyit etmektedir.⁹⁵ Dolayısıyla üçüncü şahıstan ikinci şahsa geçiş yapılmıştır.⁹⁶ Öte yandan birinci âyette üçüncü şahıs kipinin kullanılmış olması Hz. Peygamber’e değer vermek;⁹⁷ ikinci âyette muhatap kipine geçişin ise Hz. Peygam-

⁸⁶ Âlûsî, *Rûhü'l-me'âni*, 25/101; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/61-62.

⁸⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 8/54.

⁸⁸ ez-Zuhruf 43/71.

⁸⁹ ez-Zuhruf 43/71.

⁹⁰ ez-Zuhruf 43/71.

⁹¹ ez-Zuhruf 43/71.

⁹² ez-Zuhruf 43/70.

⁹³ *Süleymaniye Vakıf Meali*, ez-Zuhruf 43/71.

⁹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türki (Kahire: Merkezü'l-Bühûs ve'd-Dirasâti'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye Dâru Hicr, 2001), 24/102-106; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 6/313-314; İbn 'Atıyye, *el-Müharrarü'l-vecîz*, 5/436.

⁹⁵ İbn 'Âşûr, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 30/105.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/526.

⁹⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-mühîd*, 8/419.

ber'in bu yanlışının büyüklüğüne dikkat çekmek için yapıldığı dile getirilmektedir.⁹⁸ Bu âyet, incelediğimiz çalışmalarda şöyle tercüme edilmiştir:

Elmalılı: "(Peygamber) Yüzünü ekşitti ve döndü. Kendisine ama geldi, diye. Ne bilirsin, belki o temizlenecek."⁹⁹

Ateş: "Surat astı ve döndü; Kör geldi diye. Ne bilirsin belki o arınacak?"¹⁰⁰

Altuntaş - Şahin: "Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak."¹⁰¹

Öztürk: "Peygamber (Kureys'in ileri gelen müşriklerinden bir gruba Kur'an'ı tebliğ ederken Abdullah İbn Ümmi Mektûm adında) gözleri görmeyen bir kişi yanına geldi diye suratını asıp yüzünü öte çevirdi." (Ey Peygamber!) Nereden bileceksin, belki de o kişi senden öğreneceği şeyle arınacak yahut senden öğüt alacak ve bu öğüt kendisine faydalı olacaktır."¹⁰²

Elmalılı, parantez içinde (Peygamber) sözüne yer vermiştir. Bu sayede, عَبَسَ ile تَوَلَّى fiillerinin Hz. Peygamber'e yönelik olduğunu anlamaktayız. Fakat *Ne bilirsin* ifadesinin kime işaret ettiği hususunda bir kapalılık söz konusudur. Ateş'in çalışmasında ise, herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle sözü edilen kapalılık daha da artmaktadır. Öte yandan üçüncü meâlde عَبَسَ ile تَوَلَّى fiillerin faili, parantez dışında "Peygamber" şeklinde ifade edilmiş, daha sonra (Ey Muhammed!) diye ikinci cümleye başlanmıştır. Bu meâlden, iki âyetin de Hz. Peygamber'den söz ettiğini anlamakla birlikte farklı şahıs kalıplarının kullanılmış olması Türkçe ifade biçimine uygun olmadığını söylemek mümkündür. Benzer durum, Öztürk'ün meâl çalışmasında da görülmektedir.

Daha önce de değinildiği üzere اَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَتَوَلَّى عَبَسَ ifadesinden sonra وَمَا لَعَلَّهُ يَزَكَّى denerek üçüncü şahıstan ikinci şahsa geçiş yapılmıştır. *İltifât* sanatı her ne kadar Arapçanın tesiriyle Türkçe bazı şiirlerde icra edilmiş olsa da, bunun yaygın bir anlatım olduğunu söylemek zor görünmektedir. Bu nedenle Abese sûresi birinci âyete, bu sanatı yok sayarak meâl vermenin daha uygun olacağı kanaatini taşımaktayız. Dolayısıyla âyeti şu şekilde tercüme etmek, Türkçe anlatıma uygun olmasının yanı sıra âyetin Arapçasında yer alan *iltifât* sanatından haberdar olmayan okuyucular için daha anlamlı olacağını söylemek mümkündür: "Yüzünü ekşittin ve sırtını döndün, O âmâ, sana geldi diye."¹⁰³

2.2. Zaman ve Sayılar Arasındaki Geçişlere Dair Bazı Örnekler

Bu başlık altında mâziden muzâriye, muzâriden mâziye, ayrıca sayılar, yani müfred ve çoğul arasındaki geçişin olduğu bazı âyetlerin meâllerine yer vereceğiz.

⁹⁸ Âlûsi, *Rûhü'l-me'ânî*, 30/ 39.

⁹⁹ Abese 80/1-2.

¹⁰⁰ Abese 80/1-2.

¹⁰¹ Abese 80/1-2.

¹⁰² Abese 80/1-2.

¹⁰³ Bu meâl önerisi, tarafımızdan yapılmıştır.

Birinci Örnek Bakara Sûresi 87. Âyet:

أَفْكَلَمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ

Bu âyette, *yalanladınız* anlamındaki كَذَّبْتُمْ fiilinden sonra *öldürüyorsunuz* anlamındaki تَقْتُلُونَ fiili kullanılarak mâziden muzâriye geçiş yapılmıştır. Bu geçişin faydaları ise şöyle belirtilmektedir:

a. Yapılan bu çirkin işi zihinlerde ve gönüllerde canlı tutmak için mâziden muzâriye geçiş yapılmıştır.

b. Yahudilerin Hz. Peygamber'i öldürmek için değişik girişimlerde buldukları malumdur. Dolayısıyla bir *grubunu öldürüyorsunuz* anlamındaki وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ sözü, onların Hz. Peygamber'i öldürmeye azmettiklerine bir işarettir.¹⁰⁴ Bununla bağlantılı olarak âyetin baş tarafındaki istifhamın; bu teşebbüslerini yüzlerine vurmak ve onları kınamak anlamında olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁵ Bu âyet, ilgili çalışmalarda şöyle tercüme edilmiştir:

Elmalılı: "... Size nefislerinizin hoşlanmayacağı bir emirle gelen her peygambere kafa mı tutacakmışız? Kibrinize dokunduğu için onların bir kısmına yalan diyecek bir kısmını da öldürecek misiniz?"¹⁰⁶

Ateş: "... Ne zaman ki, bir peygamber, size canınızın istemediği bir şey getirdiyse büyüklük taslamadınız mı? Kimini yalanladınız, kimini de öldürüyordunuz?"¹⁰⁷

Altuntaş – Şahin: "... Size herhangi bir peygamber, hoşunuza gitmeyen bir şey getirdiççe, kibirle (onların) bir kısmını yalanlayıp bir kısmını da öldürmediniz mi?"¹⁰⁸

Öztürk: "... (Ey Yahudiler!) Biz size peygamberler gönderirken, siz tuttunuz, bir peygamber ne zaman hoşunuza gitmeyen ayetler/hükümler getirdiyse her defasında küstahça başkaldırdınız; üstelik kimi peygamberleri yalancılıkla suçladınız, kimi peygamberleri de alçakça öldürdünüz."¹⁰⁹

Süleyman Ateş'in âyette yer alan تَقْتُلُونَ fiilini *öldürüyordunuz* şeklindeki tercümesi hariç, geriye kalan meâllerde âyette bulunan mâziden muzâriye geçişin dikkate alınmadan Türkçe ifade biçimi göz önünde bulundurularak âyete meâl verildiğini söylemek mümkündür. İncelediğimiz meâllerde mâziden muzâriye geçişin olduğu Bakara 212¹¹⁰ ve Mâide 70. âyetler de benzer şekilde tercüme edildiğini belirtmek gerekir.¹¹¹

¹⁰⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/294.

¹⁰⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-mühîd*, 1/469; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/344; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/598.

¹⁰⁶ el-Bakara 2/87.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/87.

¹⁰⁸ el-Bakara 2/87.

¹⁰⁹ el-Bakara 2/87.

¹¹⁰ Bk. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/62; Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/294; Altuntaş - Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, 32; Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 68.

¹¹¹ Bk. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/264-265; Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/818; Altuntaş - Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, 118; Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 153.

İkinci Örnek Neml Sûresi 87. Âyet:

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَرَعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوِّهٍ دَاجِرِينَ

Altı çizili ifadelerde görüldüğü üzere şimdiki zamandan geçmiş zamana geçiş yapılmıştır. Bu tür geçişlerle olayın kesinliğini,¹¹² önemini veya zaman açısından önceliğini ifade ettiği belirtilmektedir.¹¹³ Bu nedenle muzâri fiili يُنْفَخُ dan sonra, korkunun kesin bir gerçek olduğunu vurgulamak için mâzi fiil olan فَرَعَ kullanılmıştır.¹¹⁴ Şimdi bu iki fiilin, ele aldığımız çalışmalarda nasıl tercüme edildiklerine bakmak istiyoruz:

Elmalılı: “Sûr’a üfürüldüğü gün Allah’ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O’na gelirler.”¹¹⁵

Ateş: “Sûr’a üfleneceği gün, Allah’ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunan kimselerin hepsi, korku içinde kalır (bayılır). Hepsi boyun bükerek O’na gelirler.”¹¹⁶

Altuntaş - Şahin: “Sûr’a üfürüleceği ve Allah’ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O’na gelirler.”¹¹⁷

Öztürk: “Kıyamet günü sûra üflenecek ve o zaman Allah’ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunan herkes tarifsiz bir korkuyla düşüp ölecektir.”¹¹⁸

Görüldüğü üzere meâllerde kaynak dil olan Arapçanın değil; hedef dilin, yani Türkçenin anlatım biçimi göz önünde bulundurularak tercüme edilmiştir. Dolayısıyla âyetin Arapça ifadesinde yer alan muzâriden mâziye geçişin Türkçe meâle yansıtılmamış olması tercüme teknikleri açısından olumlu bir adımdır.

Öte yandan sayılar bağlamında Bakara 7. âyette iki çoğul arasında tekil olarak gelen سَمْعُهُمْ kelimesi ilgili meâllerde hedef dilin anlatım özellikleri göz önünde bulundurularak kulaklarını şeklinde tercüme edilmiştir.¹¹⁹ Buna mukabil En’âm 46. âyette zikredilen سَمْعَكُمْ kelimesi bazı meâllerde kulaklarınızı¹²⁰ veya kulağımızı¹²¹ şeklinde karşılanırken, diğer bazılarında işitme(duyu)nuzu şeklinde tercüme edilmiştir.¹²² Bunun gibi Yûnus 31. âyette yer alan السَّمْعَ ifadesi, ilgili bazı meâllerde kulaklara¹²³ veya kulak(lar)ın¹²⁴ şeklinde tercüme edilirken diğer bazılarında

¹¹² İbn ‘Âşûr, *et-Taḥrîr ve’t-tenvîr*, 20/46.

¹¹³ İbnü’l-Esîr, *el-Meşelû’s-sâir*, 2/185; Durmuş, “İltifât”, 22/153.

¹¹⁴ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 4/476.

¹¹⁵ en-Neml 27/87.

¹¹⁶ en-Neml 27/87.

¹¹⁷ en-Neml 27/87.

¹¹⁸ en-Neml 27/87.

¹¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/190; Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 1/197; Altuntaş - Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, 2; Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 33.

¹²⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 3/426; Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 166.

¹²¹ Altuntaş - Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, 132.

¹²² Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 2/885.

¹²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4/475.

¹²⁴ Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 3/1233.

...işitme...yetişi,¹²⁵ kulaklarınıza işitme kabiliyeti veren şeklinde karşılanmıştır.¹²⁶ Ayrıca Vâkıa 18. âyette zikredilen ve *kadeh* anlamında olan كَأْسٍ ifadesinde de çoğuldan tekile geçiş yapılmıştır. İlgili meâllerin tamamında sözü edilen kelime çoğul formunda *kadehlerle*¹²⁷ veya *kadehleri* şeklinde tercüme edilmiştir.¹²⁸

Üçüncü Örnek Bakara Suresi 112. Âyet:

بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Âyetin baş tarafında yer alan fiil, isim ve zamirler tekil; geriye kalan diğer üç zamir ise, çoğul formunda kullanılmıştır. Dolayısıyla âyette, tekilden çoğula geçiş söz konusudur. İncelediğimiz çalışmalarda ilgili âyet şöyle tercüme edilmiştir:

Elmalılı: “Hayır, hayır! Kim özü iyilik dolu olarak yüzünü Allah’a tertemiz döndürür ve teslim ederse, işte onun Rabbi katında ecri vardır. Onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun olacak değillerdir.”¹²⁹

Ateş: “Hayır, kim işini güzel yaparak özünü Allah’a teslim ederse, onun mükâfatı, Rabbinin yanındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeceklerdir.”¹³⁰

Altuntaş - Şahin: “Hayır, öyle değil! Kim iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yaparak özünü Allah’a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır. Artık onlara korku yoktur, onlar üzülmeceklerdir.”¹³¹

Öztürk: “Gerçek şu ki asıl cennete girecek olanlar, bütün ihlas ve samimiyetiyle özünü Allah’a teslim etmiş kimselerdir. Nitekim onlar yaptıklarının mükâfatını Allah’ın katında bulacaklar. Üstelik onlar için ne ahirette azap korkusu ne de dünyada bırakılan güzel şeyler adına hüznün sözü konusu olacaktır.”¹³²

Yukarıda verilen örneklerde gösterilen hassasiyetin Bakara sûresi 112. âyetin tercümesinde gösterilmediğini söylemek mümkündür. Dikkat edilirse Öztürk’ün meâli hariç geriye kalan çalışmalarda, âyetin birinci bölümü tekil, ikinci bölümü ise çoğul şeklinde tercüme edilmiştir.

Öte yandan Arapçada مَنْ edatı, hem müfred hem de çoğul için kullanılır. Bu nedenle مَنْ edatının zahirine uyumdan dolayı âyetin başı müfred; ikinci kısım zamirler ise edatın mana boyutu dikkate alınarak çoğul formunda kullanıldığı belirtilmektedir.¹³³ Dolayısıyla Türkçede böyle bir kural söz konusu olmadığından şu örnekte olduğu gibi ilgili fiil, isim ve zamirleri çoğul formunda tercüme etmek daha isabetli olacaktır: “Hayır! Güzel davranarak tam Allah’ın istediği yöne yönelenlerin

¹²⁵ Altuntaş - Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, 211.

¹²⁶ Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 248.

¹²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7: 395; Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 5/2598; Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 602.

¹²⁸ Altuntaş - Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, 534.

¹²⁹ el-Bakara 2/112.

¹³⁰ el-Bakara 2/112.

¹³¹ el-Bakara 2/112.

¹³² el-Bakara 2/112.

¹³³ Bk. İbn Cinnî, *el-Hasâiş*, 2/419; İbn ‘Atıyye, *el-Müharrarü’l-vecîz*, 1/198; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-mühîit*, 1/522; Âlûsî, *Rühû’l-me’âni*, 1/360; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 1/675.

ödülü, Rableri katındadır. Onların üzerinde bir korku olmaz, onlar üzülmezler de.”¹³⁴

SONUÇ

Arap edebiyatında zamirler arasında olduğu gibi geçmiş zamandan şimdiki veya gelecek zamana; gelecek zamandan geçmiş zamana veyahut geçmiş zamandan emir kipine geçiş yapılmaktadır. Ferrâ, Ebû ‘Ubeyde, Ahfeş el-Evsat ve Nehhâs gibi erken dönem müfessirler, *iltifât*ın yer aldığı âyetlerin tefsirinde bu üsluba işaret etmekle iktifa etmişlerdir. Zemahşerî, İbn Atıyye, Fahreddin Râzî, Ebû Hayyân, Ebüssuûd Efendi, Âlûsî, Elmalılı ve İbn ‘Âşûr gibi tefsir âlimleri ise, bunun, anlatımı canlı tutmak ve konunun önemini vurgulamak gibi faydalarının yanı sıra âyetlerin bağlamına göre *iltifât*ın; saygı, uyarı, ihtisas, önemseme, kınama ve azarlama gibi farklı yararlarından bahsetmişlerdir.

İltifât, zamirler ve zamanlar arası geçişler vs. dikkate alınarak farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Genel olarak üslup değişikliği şeklinde ifade edilen *iltifât* sanatı, Kur’ân-ı Kerim’in birçok âyetinde mevcuttur. Bu üslup değişikliği, ele aldığımız meâllerde genellikle Türkçedeki yaygın anlatım biçimi dikkate alınmadan tercüme edildiği görülmektedir. Bu da ifadelerin okuyucular tarafından tam olarak anlaşıl-mamasına yol açabilmektedir. Diğer bir ifadeyle incelediğimiz ilk üç meâl çalış-masında Arapçada var olan *iltifât* üslubu, olduğu gibi Türkçeye tercüme edilmiştir. Türkçede sıkça kullanılıyormuş gibi âyetleri bu tarz tercüme etmeye sevk eden en önemli etkenin ise Kur’ân-ı Kerim lafızlarına karşı gösterilen hassasiyet olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ilgili örneklerde görüldüğü üzere asıl sorun, zamir-ler arasındaki geçişlerde ortaya çıkmaktadır. Bunun dışındaki geçişlerin olduğu âyetlerin çevirilerinde ise, genel itibariyle bir sorun görünmemektedir. Ayrıca El-malılı Muhammed Hamdi Yazır’ın, birçok âyetin açıklamasında bu üsluba değindi-ği halde, bunu meâline yansıtmadığını, Mustafa Öztürk’ün ise, meâl çalışmasında bu hususa dikkat etmekle birlikte bunu, bütün örneklere uygula(ya)madığını söy-lemek mümkündür.

Bildiğimiz kadarıyla Arap edebiyatının tesiriyle yazılmış bazı şiirler hariç, Türk-çede *iltifât* şeklinde bir anlatım biçimi bulunmamaktadır. Bu nedenle Arapçadaki zamirler veya zamanlar arasındaki geçişler meâl okuyucularına yabancı gelebilmek-tedir. Dolayısıyla *iltifât* sanatının olduğu âyetlere Türkçede de sıkça kullanılıyor-muş gibi meâl vermek, âyetleri sağlıklı bir şekilde anlamının önünde bir engel teş-kil ettiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak Kur’ân-ı Kerim’de çokça zikredilen bu tür âyetlere meâl verilirken bu üslubun mümkün merteye yok sayılarak tercüme edilmesinin daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

¹³⁴ Bu meâl önerisi, tarafımızdan yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Mahmûd b. Abdullah. *Rûhü'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Meşânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.
- Ahfeş el-Evsat, Ebû'l-Hasan Sa'îd b. Mes'ade. *Me'ânî'l-Ḳur'ân*. thk. Hüdâ Mahmûd Kara'a. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1411/1990.
- Aktaş, Hasan. *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.
- Arslan, Gıyasettin. "Türkçe Kur'an Meâllerinde Kaynak Dilin Egemenliği Sorunu (Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin Örneği)". *Kur'an Mealleri Sempozyumu*. 475-493. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2010.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*. 6 Cilt. Milliyet, 1995.
- Dağ, Mehmet. *Kur'ân'da Üslûp Diyalektiği: İltifât*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2008.
- Durmuş, İsmail. "İltifât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/152-153. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Durmuş, Zülfikar. *Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri - 'Aziz Kur'an' ve 'İnsanlığa Son Çağrı' Örneği-*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf. *el-Bahrü'l-mühîd*. thk. 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebû Hilâl el-'Askerî, Hasan b. Abdullah b. Sehl. *Kitâbü's-şinâ'ateyn el-kitâbe ve's-şî'r*. thk. Ali b. Muhammed el-Becâvî - Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 2. Basım, ts.
- Ebüsuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Ḳur'ânî'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.
- Ebû 'Ubeyde, Ma'mer b. Müsenna et-Teymî. *Mecâzü'l-Ḳur'ân*. thk. Fuat Sezgin. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, ts.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. Azim Dağıtım, ts.
- Ferrâ, Ebû Zekerıyya Yahya b. Ziyâd. *Me'ânî'l-Ḳur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: 'Alemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1403/1983.
- İbn 'Âşûr, Muhammed Tahir. *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Darü't-Tunusiyye, 1984.
- İbn 'Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Müharrarü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osman. *el-Haşâiş*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. 3 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osman. *el-Müh'teseb*. thk. Ali en-Necdî Nâsif vd.. 2 Cilt. Kahire: Dâru Sezgîn, 2. Basım, 1406/1986.
- İbn Fâris, Ebû Hasan Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya. *Mü'cemu mekâyisi'l-lüga*. Thk. Abdüsselâm Muhammed Harûn. 6 Cilt. Dârü'l-Fikr, 1979.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab*. 55 Cilt. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, ts.
- İbn Reşîk el-Kayravânî, Ebû Ali Hasan. *el-'Umde fi şinâ'ati'ş-şî'r ve naqđih*. thk. en-Nebevî Abdülvâhid Şa'lân. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2000.
- İbnü'l-Esir, Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed. *el-Meseli's-sâir fi edebi'l-kâtib ve ş-şâ'ir*. thk. Ahmed el-Havfi - Bedevî Tababe. 4 Cilt. Kahire: Dâru Nahdati Mısır, 2. Basım, ts.
- Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 4. Basım, 2016.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 22. Basım, 2012.
- Nâci, Muallim. *Lügât-i Nâci*. İstanbul: 1904.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Me'âni'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. 6 Cilt. Mekke: Merkezi İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1988.
- Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal. *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân 'Adnân Dâvûdî. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 3. Basım. 1423/2002.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Tefsîrû'l-kebir*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1401/1981.
- Özdemir, Abdurrahman. "Kadim Bir Söz Sanatı: İltifat ve Kur'an'da İltifat Örnekleri". *İslami İlimler Dergisi* 1/2 (2006), 151-160.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 5. Basım, 2007.
- Süleymaniye Vakfı Meali*. çev. Abdulaziz Bayındır, Erişim 04 Şubat 2020. <https://www.suleymaniyevakfimeali.com>
- Süyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed b. Ali. 3 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2006.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'ü'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Merkezü'l-Bühûs ve'd-Dirasâtî'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye Dâru Hicr, 2001.
- Tabl, Hasan. *Üslûbü'l-iltifâti fi'l-belâgati'l-Kur'âniyye*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-'Arabi, 1418/1998.
- Tâhirülmevlevî. *Edebiyat Lügati*. nşr. Kemâl Edib Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Zemaşşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an haqqâiki gâvâmiği't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*. thk. Şeyh 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1998.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu Dârü't-Türâs, 3. Basım, 1984.